

PIOTR KUŁYK

KONWERGENCJA W POLITYCE GOSPODARCZEJ W KRAJACH O ZRÓŻNICOWANYM POZIOMIE ROZWOJU GOSPODARCZEGO

Streszczenie: W opracowaniu poruszono problem konwergencji systemu wsparcia sektora rolnego w warunkach globalizacji. Przedstawiono przesłanki pozwalające wnioskować, iż zjawisko takie miało miejsce w ostatnich dwóch dekadach. Wyróżniono różne rodzaje konwergencji zarówno w warstwie metodycznej, wyodrębniając p-konwergencję i a-konwergencję, jak również przy uwzględnieniu zróżnicowanych procesów dostosowawczych. Jako miernik procesu konwergencji przyjęto wyznaczoną zgodnie z metodologią OECD, wielkość retransferów w stosunku do jednego aktywnego zawodowo w rolnictwie. Okres badawczy obejmował lata 1990–2008 i dotyczył państw ujętych w metodologii OECD, wykazujących zróżnicowanie w poziomie rozwoju gospodarczego. Dowiedziono, iż nie mieliśmy do czynienia z konwergencją absolutną a jedynie można wskazać na przesłanki do występowania konwergencji „klubowej”.

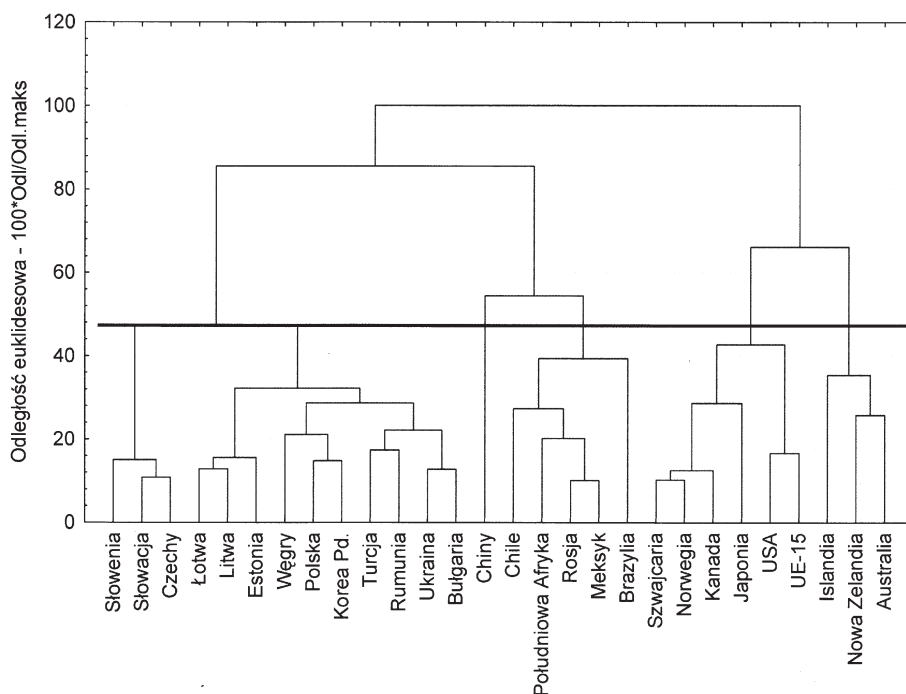
Słowa kluczowe: konwergencja, polityka gospodarcza, rolnictwo,

1. WSTĘP

Przemiany zachodzące w gospodarce światowej obejmujące wielowymiarową integrację struktur gospodarczych, zwiększenie współzależności a także liberalizację gospodarki światowej każą bliżej przyjrzeć się problemowi konwergencji. Można bowiem oczekiwać, iż w tych warunkach powinno następować zbliżenie pomiędzy mechanizmami wsparcia sektora rolnego zarówno w poszczególnych grupach państw jak również dla całej populacji. Trzeba przecież pamiętać, iż wielkość dochodów uzyskiwanych gospodarstwach rolnych, szczególnie w krajach wysokorozwiniętych, jest w znacznym stopniu wynikiem retransferu nadwyżki za pośrednictwem polityce rolnej. Dokonując oceny przekształceń w polityce wsparcia rolnictwa trzeba równocześnie zwrócić uwagę na istniejące znaczne zróżnicowanie między nimi powodujące, iż trudno ukształtować uniwersalną perspektywę ewaluacji. Celem niniejszego opracowania była weryfikacja hipotezy o występowaniu zjawiska konwergencji absolutnej i względnej.

2. METODYKA BADAŃ

Okres badawczy obejmował lata 1990–2008. W podziale państw wzięto pod uwagę szeroką grupę wskaźników obejmującą: PKB per capita, zróżnicowanie dochodów mierzone współczynnikiem Giniego, bilans wymiany produktami rolnymi, poziomom dochodów rolniczych, udział rolnictwa w PKB, w klasyfikacji analizowanych państw bez ich wartościowania pozwala wyróżnić pięć grup państw. Pierwsza obejmuje: Japonię, USA, Szwajcarię, Norwegię, Kanadę i UE-15. Druga to: Węgry, Polska, Korea Południowa, Łotwa, Litwa, Estonia, Słowenia, Słowacja i Czechy. Trzecią tworzą: Chiny, Turcja, Rumunia, Bułgaria. Czwartą stanowią: Chile, RPA, Rosja, Meksyk oraz Brazylia. W skład ostatniej weszły: Islandia, Nowa Zelandia i Australia.

Rysunek 1. Wielokryterialne zróżnicowanie badanej grupy państw

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: www.stats.oecd.org/wbes/, www.fao.org/database [20.05.2010]

Rozważany problem konwergencji został transponowany do problemu zmian zachodzących w polityce gospodarczej¹. Podnosząc problem konwergencji trzeba zwrócić uwagę na metodologiczne trudności jej pomiaru, prowadzące do

¹ Takie ujęcie można spotkać m.in. w takich pracach jak: C. Knill, *Introduction: Cross-national policy convergence: concepts, approaches and explanatory factors*, „Journal of European Public Policy”, vol. 12, no. 5 2005; K. Holzinger, C. Knill, *Causes and conditions of cross-national policy convergence*, „Journal of European Public Policy”, vol. 12, no. 5, 2005.

zastosowania różnych klasyfikacji i ujęć tego zjawiska. Możemy wyróżnić dwa podejścia do analizy procesu konwergencji wprowadzające (3-konwergencję i o-konwergencję. (3-konwergencja oznacza prowadzenie analizy retrospektywnej długich szeregów czasowych w odniesieniu do tempa czynnika, którego zbieżność jest oceniana². Wychodząc od klasycznego podejścia, w którym badamy rozwój gospodarczy, W odniesieniu do zmian dochodu narodowego (y) w okresie t , na podstawie klasycznej formuły możemy go dla N -krajów wyrazić następująco³:

$$\ln(y_{it}) = \alpha + (1 - \beta)\ln(y_{i,t-1}) + u_{it} \quad (1)$$

Przeprowadzając stosowne przekształcenia ujmujące zmiany dochodu per capita można formułę na potrzeby dalszej analizy wyrazić następująco:

$$\frac{1}{N} \ln\left(\frac{y_{it}}{y_{i,t-1}}\right) = \alpha + (1 - \beta) \ln(y_{i,t-1}) + u_{it} \quad (2)$$

W równaniu nr 2 współczynnik „ u ” jest błędem stochastycznym, „ α ” stałą, charakterystyczną dla danego procesu, natomiast $(1-\beta)$ współczynnikiem konwergencji. Konwergencja występuje, gdy wartość współczynnika $(1-\beta)$ jest ujemna⁴. W konsekwencji wartość analizowanego czynnika wykazuje wyższe tempo wzrostu w krajach, w których w okresie bazowym wielkość ta była relatywnie niska. W takiej sytuacji mamy do czynienia z procesem konwergencji typu β . Wskazane opracowania potwierdzają występowanie zjawiska p -konwergencji, jednak skala przekształceń jest relatywnie niska, dlatego skala różnic jest nadal tak znacząca. Jeżeli za podstawowy czynnik przyjmiemy wielkość retransferów mierzonych wskaźnikiem PSE w stosunku do jednego aktywnego zawodowo w rolnictwie (Az), wówczas formuła matematyczna przyjmie następującą postać:

$$\frac{1}{N} \ln\left(\frac{PSE_{it}}{PSE_{i,t-1}} \times \frac{Az_{i,t-1}}{Az_{it}}\right) = \alpha + (1 - \beta) \ln\left(\frac{PSE_{i,t-1}}{Az_{i,t-1}}\right) + u_{it} \quad (3)$$

Takie ujęcie nie bierze pod uwagę kilku istotnych cech procesu konwergencji. Przede wszystkim nie uwzględniona ono istniejących dysproporcji w okresie bazowym, dlatego proces wyrównywania może mieć charakter jedynie czasowy a utrzymywanie się wyższego tempa nie musi prowadzić do znacznego zbliżenia. Nie mierzy on także tempa wyrównywania się analizowanej wielkości⁵. Trzeba

² Podejście takie zostało zastosowane w takich pracach jak: M. Abreu, H. L. De Groot, R. Florax, *Space and growth: a survey of empirical evidence and methods*. „Region et Developpement” 2005/21; M. Battisti, G. Di Vaio, *A spatially filtered mixture of fi-convergence regressions for EU regions, 1980–2002*, „Empirical Economics” 2008/34.

³ X. Sala-i-Martin, *Regional Cohesion: Evidence and Theories of Regional Growth and Convergence*, „European Economic Review” 1996/40, s. 1327.

⁴ N. Mankiw, D. Romer, D. Weil, *A Contribution to the Empirics of Economic Growth*, „Quarterly Journal of Economics” 1992/110.

⁵ M. Friedman M, *Do old fallacies ever die?*, „Journal of Economic Literature” 1992/30, s. 2130–2132.

także zwrócić na nieciągłość tego zjawiska⁶, a także występowanie okresowych szoków popytowych lub podażyowych powodujących znaczące przesunięcie, nawet po okresowym zbliżeniu, co może podważać zjawisko konwergencji w długim okresie⁷. Przedstawione zastrzeżenia stały się przyczynkiem do powstania koncepcji c-konwergencji. a-konwergencji mająca charakter stochastyczny eliminuje znaczenie krótkookresowych szoków na ocenę dysproporcji między krajami. Ewaluacja bazuje na analizie wariancji celem określenia czy mamy do czynienia ze zjawiskiem zbieżności. Wówczas równanie przyjmuje następującą postać⁸:

$$\sigma_t^2 = \left(\frac{1}{N}\right) \sum_{i=1}^N [\ln(y_{it}) - u_t]^2 \quad (4)$$

Dokonując stosownego przekształcenia na potrzeby obecnej analizy formułę można wyrazić następująco:

$$\sigma_t^2 = \left(\frac{1}{N}\right) \sum_{i=1}^N \left[\ln \left(\frac{PSE_{it}}{Az_{it}} \right) - u_t \right]^2 \quad (5)$$

Przy takim podejściu można potraktować, iż występowanie P-konwergencji jest warunkiem niezbędnym ale nie ostatecznym⁹. Równoległe uwzględnienie P-konwergencji i konwergencji pozwala wnioskować o istnieniu tego zjawiska.

Wskazane rozwinięcie dotyczy zjawiska konwergencji absolutnej mierzonej dla całej populacji. Nierównomierny rozwój poszczególnych regionów a także powstawanie ugrupowań integracyjnych, wprowadzających, przynajmniej w jakimś zakresie, ujednolicone warunki wsparcia i funkcjonowania gospodarstw rolnych powodują konieczność zastosowania ograniczonej konwergencji. Można wyróżnić trzy dodatkowe rodzaje konwergencji¹⁰: absolutną, względną i „klubową”. Pierwszy z przypadków został już przedstawiony. Drugi oznacza występowanie określonych warunków, które muszą być spełnione, aby zachodziło zjawisko konwergencji. Wymaga to wyznaczenia czynników determinujących cały proces. Ostatnie z ujęć związane jest z regionalizacją tego zjawiska. W tym ujęciu możemy przyjąć, iż dotyczy to funkcjonowania krajów w ramach ugrupowań integracyjnych. Oznacza to, iż proces integracji może być znacząco eliminowany zarówno zjawiskami strukturalnymi jak i stosowaną polityką rolną, kształtującą trwałe bariery rozwoju. Problem polityki wsparcia polega również na tym, iż coraz

⁶ Y. Sugimoto, *Inequality, Growth and Overtaking*, „Macroeconomic Dynamics”, vol. 10, no. 5, 2006, s. 628.

⁷ D. T. Quah, *Empirics for growth and distribution: stratification, polarization, and convergence clubs*, „Journal of Economic Growth” 1997/2.

⁸ X. Sala-i-Martin, *Regional Cohesion: Evidence and Theories of Regional Growth and Convergence*, „European Economic Review” 1996/40.

⁹ Wynika to z samej konstrukcji wskazanych równań, gdyż tylko wówczas wartość $(1-\beta)$ jest ujemna możliwe jest wyznaczenia α konwergencji.

¹⁰ O. Galor, *Convergence? Inferences from theoretical models*, „The Economic Journal” 1996/106.

większa część dochodów gospodarstw rolnych w państwach wysokorozwiniętych pochodzi z działalności pozarolniczej¹¹. Zatem w coraz mniejszym stopniu zależą one od polityki rolnej.

3. PRZEMIANY W POLITYCE WSPARCIA W POSZCZEGÓLNYCH PAŃSTWACH

W wyniku globalizacji a następnie liberalizacji i deregulacji rynków likwidacja i zmniejszenie możliwości wykorzystania wielu tradycyjnych instrumentów oddziaływania, np. cła, opłaty wyrównawcze, cenowe wsparcie rynkowe, subwencje eksportowe, tworzenie przedsiębiorstw państwowych, przejmowanie podmiotów prywatnych, bezpośrednia pomoc publiczna przedsiębiorstwom przetwórczym, w dalszej perspektywie część dopłat bezpośrednich, również podważone zostały działania w ramach keynesowskiego mechanizmu ingerencji poprzez zwiększenie popytu wewnętrznego na skutek rosnących powiązań międzynarodowych może przyczynić się do wzrostu korzyści przede wszystkim innych państw (np. będących centrami realizacji zysków, zaopatrujących w produkty żywnościowe czy produkty zaopatrzeniowe) itp. Obserwowane jest także zmniejszenie roli redystrybucyjnej i alokacyjnej państwa¹². Równocześnie wiele rynków uległo procesowi standaryzacji w zakresie mechanizmów wsparcia zarówno na skutek porozumień w ramach WTO, jak również coraz większego udziału państw w regionalnych ugrupowaniach integracyjnych. Wskazuje to na możliwości zachodzenia zjawiska konwergencji w zakresie wielkości wsparcia pomiędzy poszczególnymi krajami.

Obserwując zmiany zachodzące w badanym okresie należy wskazać, iż średnia nieważona wielkości wsparcia wykazywała trwałe tempo wzrostu. Jednak wzrost ten był wynikiem przekształceń przede wszystkim w krajach o niższym poziomie rozwoju gospodarczego, zwłaszcza w tych, które odnotowywały ponadprzeciętne tempo wzrostu gospodarczego (np. Chiny).

Tabela 1. Konwergencja w polityce wsparcia sektora rolnego w badanych krajach w latach 1990–2008

Wartość	Wszystkie badane kraje	Kraje I grupy	Kraje II grupy	Kraje III grupy	Kraje IV grupy	Kraje V grupy
1. Średnia tempo PSE	8,44%*	-37,67%	68,33%*	-25,65%*	-52,71%*	-0,08%

cd. tabeli na następnej stronie

¹¹ P. Kułyk, *Dysproporcje w systemie wsparcia rolnictwa państw UE i ich uwarunkowania*, [w:] A. Mickiewicz, P. Mickiewicz (red.), *Zrównoważony rozwój lokalny, unijne instrumenty wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich w latach 2007–2013*, T. 1, Wydawnictwo Akademii Rolniczej w Szczecinie, Szczecin 2008.

¹² D. W. Drezner, *Globalization, harmonization, and competition: the different pathways to policy convergence*, „Journal of European Public Policy” 2005/12, s. 846.

tabela ze strony 91

Wartość	Wszystkie badane kraje	Kraje I grupy	Kraje II grupy	Kraje III grupy	Kraje IV grupy	Kraje V grupy
2. Średnie tempo aktywnych zawodowo w rolnictwie	-30,94%	-35,34%	-43,30%	-31,68%	-13,14%	-4,62%
3. Wariancja średniej dynamiki PSE na jednego aktywnego zawodowo w rolnictwie w latach 1990–1996	883,87	145,09	129,57	1,96	0,93	31,56
4. Wariancja średniej dynamiki PSE na jednego aktywnego zawodowo w rolnictwie w latach 2002–2008	56,72	107,25	212,35	1,93	0,08	43,09

* nie dla wszystkich państw z tej grupy udało się wyznaczyć tempo wsparcia ze względu na utrzymywanie się ujemnej wartości tego wskaźnika a następnie przejście na rzecz odwrócenia kierunku retransferów. Wartość PSE deflowana wskaźnikiem PPP.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: *Agricultural Policies in OECD Countries. Monitoring and Evaluations 2009*: OECD, Paris; *Agricultural Policies in Non-OECD Countries. Monitoring and Evaluations 2009*: OECD, Paris, www.stats.oecd.org/wbes/ [26.03.2010] www.fao.org/database [26.03.2010].

Zróznicowane kierunki dostosowawcze odnotowano w wyróżnionych grupach państw, w grupie drugiej zaobserwowano zwiększenie wskaźnika PSE. Wynikało to przede wszystkim z udziału tych państw w ugrupowaniach integracyjnych (w tym także w wyniku procesu dostosowawczego do akcesji). Należy także zauważyć, iż w badanym okresie nastąpiło przejście we wszystkich krajach z wartości ujemnej PSE (czyli sytuacji retransferu od rolnictwa do gospodarki) do dodatniej. Oznacza to, iż retransfer dochodów do sektora rolnego stał się stałym elementem prowadzonej polityki, zmianie podlegała za to jego wielkość. Kluczowe znaczenie miała redukcja wielkości aktywnych zawodowo w rolnictwie, która oddziaływała na wielkość wsparcia. Dlatego nawet w sytuacji zmniejszenia wskaźnika PSE w krajach wysokorozwiniętych negatywne skutki tego procesu były właśnie dzięki redukcji zasobów siły roboczej związanej z sektorem rolnym. Na podstawie przeprowadzonych badań można jednoznacznie odrzucić założenie o występowaniu absolutnej konwergencji typu P (współczynnik B jest dodatni – tabela 2). Tym samym bezzasadnym czyni to badanie o-konwergencji, gdyż warunek niezbędny (czyli występowanie 3-konwergencji) nie został spełniony.

Obserwując zmiany zachodzące w wariancji można zauważyć, iż nastąpiło zmniejszenie stopnia zróżnicowania w analizowanej wielkości dla całej badanej populacji (tabela 1). Istniejące dysproporcje pomiędzy krajami w poszczegól-

Tabela 2. Wyniki regresji zbieżności p dla badanych państw w latach 1990–2008

Elementy modelu	Współczynnik niestandardyzowany		Współczynnik standaryzowany	Statystyka (t)	Istotność (P)	Zbieżność P
	B	Błąd standardowy B	P			
Stała (u)	0,4869	0,2301	–	2,1218	0,0447	–
Zmienna	0,0414	0,0216	0,3788	2,0910	0,0587	brak

Statystyka $F(1,26)=4,4261$ $p<0,04578$, błąd standardowy estymacji 1,10290, $R^2=0,1667$

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych jak w tabeli 1.

nych grupach uległy utrzymaniu, zmniejszyły się zatem rozbieżności pomiędzy grupami. Obecne przekształcenia prowadziły do utrzymania różnic w wielkości wsparcia pomiędzy krajami o podobnym poziomie rozwoju i pozycji sektora rolnego w gospodarce.

4. PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza przekształceń w polityce wsparcia sektora rolnego wykazała, iż zjawisko to miało bardzo ograniczony charakter. Mimo istniejących wielu przesłanek, które wskazywałyby jednoznacznie, iż mamy do czynienia z takim zjawiskiem w polityce rolnej możemy odrzucić hipotezę o występowaniu konwergencji absolutnej w polityce wsparcia sektora rolnego. Nie występowała ani (3-konwergencja ani a-konwergencja. Szczęólnego znaczenia nabierają przekształcenia związane z zasobem pracy zaangażowanym w rolnictwie, które póż walaj ą utrzymać istniejące dysproporcje. Największe zróżnicowanie występowało w krajach wysokorozwiniętych, gdzie równocześnie zakres transferów był największy. Najmniejsze różnice występują w krajach o najniższym poziomie rozwoju i znacznym znaczeniu rolnictwa w gospodarce. Wynika to z istniejących ograniczeń budżetowych i możliwości kreowania retransferów. Kraje o podobnej sytuacji ekonomicznej wykazywały skłonność do utrzymywania istniejących dysproporcji w wielkości wsparcia. Pozwalało to niwelować różnice wynikające z czynników agroprzyrodniczych. Redukcji uległy natomiast dysproporcje pomiędzy poszczególnymi grupami państw.

BIBLIOGRAFIA

- Abreu M., De Groot H. L. Florax R., *Space and growth: a survey of empirical evidence and methods*, „Region et Developpement” 2005/21. s. 13^4.

- Agricultural Policies in Non-OECD Countries. Monitoring and Evaluations, OECD, Paris 2009. Agricultural Policies in OECD Countries. Monitoring and Evaluations, OECD, Paris 2009.
- Battisti M., Di Vaio G., *A spatially filtered mixture of p-convergence regressions for EU regions, 1980–2002*, „Empirical Economics”, 2008/34.
- Drezner D. W., Globalization, harmonization, and competition: the different pathways to policy convergence, „Journal of European Public Policy”, 2005/12.
- Friedman M., *Do old fallacies ever die?*, „Journal of Economic Literature”, 1992/30.
- Galor O., *Convergence? Inferences from theoretical models*, „The Economic Journal”, 1996/106.
- Holzinger K., Knill C., *Causes and conditions of cross-national policy convergence*, „Journal of European Public Policy”, vol. 12, no. 5, 2005.
- Knill C., *Introduction: Cross-national policy convergence: concepts, approaches and explanatory factors*, „Journal of European Public Policy”, vol. 12, no. 5, 2005.
- Kułyk P., *Dysproporcje w systemie wsparcia rolnictwa państw UE i ich uwarunkowania*, [w:] A. Mickiewicz, P. Mickiewicz (red), *Zrównoważony rozwój lokalny, unijne instrumenty wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich w latach 2007–2013*, T. 1, Wydawnictwo Akademii Rolniczej w Szczecinie, Szczecin 2008.
- Mankiw N., Romer D., Weil D., *A Contribution to the Empirics of Economic Growth*, „Quarterly Journal of Economics”, 1992/110.
- Quah D. T., *Empirics for growth and distribution: stratification, polarization, and convergence clubs*, „Journal of Economic Growth”, 1997/2.
- Sala-i-Martin, X., *Regional Cohesion: Evidence and Theories of Regional Growth and Convergence*, „European Economic Review”, 1996/40.
- Sugimoto Y., *Inequality, Growth and Overtaking*, „Macroeconomic Dynamics”, vol. 10, no. 5, 2006.
- www.stats.oecd.org/wbes/ [26.03.2010]
- www.fao.org/database [26.03.2010]

THE CONYERGENTION IN THE ECONOMIC POLICY IN DIFFERENT DEVELOPED COUNTRIES

Summary: In the elaboration it was presented the convergence problem of the agriculture support system conditioned of the globalization. It was introduced premises allowing to conclude, that such occurrence took place in last two decades. We were distinguished different kinds of convergence both in the methodical layer, separating (3-convergence and o-convergence, and at the regard of diverse adaptive processes. As the measure of the process convergence we were accepted appointed in compliance with the methodology OECD with the size of retransfers with relation to of one of activity in the agriculture. The investigative period embraced years 1990–2009 and referred states seized in the methodology OECD, demonstrative the differentiation in the level of the economic development. We proved, that we did not deal with the absolute convergence and only one can evidence premises to the occurrence club convergence.

Key words: convergence, economic policy, agriculture

*Dr inż. Piotr Kutyk
Uniwersytet Zielonogórski
Katedra Zarządzania Potencjałem
Społecznym Organizacji
ul. Podgórna 50
65-253 Zielona Góra
piotrkulyk@wp.pl*